

POLGÁRI SZEMLE

« Vissza: PSZ
tartalomjegyzék

Gondolatok Lentner Csaba könyvéről

Prugberger Tamás

MEGJELENT: 2005. DECEMBER – 1. ÉVFOLYAM, 11. SZÁM

DR. PRUGBERGER TAMÁS a Miskolci Egyetem és a Debreceni Egyetem professzora.

I.

Lentner Csabának, a Soproni Egyetem Közgazdaságtudományi Kara tanárának nemrégien megjelent könyve az 1990-es évek első éveiben megkezdett és azóta folytatott kutatásainak az összegzését tartalmazza.¹ A könyv látszatra tanulmánykötet, amit a szerző úgy mutat be, mintha a benne összegyűjtött tanulmányok keletkezésük időrendi sorrendjében kerültek volna csak csoportosításra.

Valójában azonban a tanulmányok – még akkor is, ha a szerzőben ez nem is tudatosult – egy mélyebb összefüggéseket tartalmazó zárt logikai rendszerben kapcsolódnak egymáshoz. A kötet a magyarországi privatizáció értékelésével indít, majd a hazai mezőgazdaság finanszírozásának a problémáival, ezt követően az adópolitikával foglalkozik, majd áttér a magyar bankrendszer rendszerváltás utáni fejlődésének és mai helyzetének a bemutatására. Logikusan követi mindezt az állam monetáris politikájának a bemutatása. A továbbiakban a szerző uniós csatlakozásunk nyitott kérdéseit veti fel, majd a magyar vállalkozások helyzetével, tőkeellátásának, tőkésítésének a kérdéseivel foglalkozik, idekapcsolva a nemzetközi tőkepiacoknak és pénzügyi intézményeknek a szerepét a hazai vállalkozások működésében.

A szerző tehát lényegében hat téma köré csoportosítja mondanivalóját, amelyekben az európai uniós és a hazai pénzügyi és gazdaságpolitikát, valamint a privatizációt és a pénzügyi tevékenységét elsősorban a magyar mezőgazdaság és a kis- és középvállalkozások szempontjai szerint értékeli. Mivel arra egy recenzió keretében nem nyílik mód, hogy a könyv igen gazdag és szerteágazó témaanyagát bemutassuk, ezért elsődlegesen a társadalmi és gazdaságjogszociológiai szempontból a leglényegesebb és a legneuralgikusabb kérdéseket emeljük ki, ráirányítva az olvasó figyelmét a továbbgondolásra.

II.

Ad 1. Kezdve a privatizációval, Lentner Csaba helytállóan mutatja ki, hogy a rendszerváltást követően az új polgári hatalomnak az a célkitűzése, mely a polgári középréteg kezébe kívánta juttatni az állami vagyon egy részét, eltorzult, és a magánosításnak a magyar társadalom minden rétege kárvallottja lett. Kárvallottja lett az a társadalmi réteg, amelytől a működő tőkét a kommunista hatalom elvette, és legfeljebb csak töredékeiben kapta vissza a részleges kárpótlás során, kárvallottja lett az a kis- és középvállalkozói iparos-, kereskedő- és földművesréteg, amely működő tőkéhez való hozzásegítés nélkül jutott hozzá működtetésre váró cégvagyonhoz, s ezenkívül kárvallottja lett a magánosításnak az egész társadalom, beleértve a lakosság széles körét, az energia és az energiát szolgáltató cégek külföldi multinacionális cégek részére történő eladása, valamint amiatt, hogy a külföldi, túlnyomóan multinacionális cégek egy igen jelentős része nem továbbüzemeltetésre, hanem a magyar cégek likvidálása és piacainak a megszerzése végett vett részt a privatizációban. Emiatt az élelmiszer-feldolgozó vállalatoknak korábban beszállító mezőgazdasági termelők egy jelentős része ment tönkre, és a munkanélküliség egyre nagyobb mértékeket öltött. Reálisan utal a szerző arra, hogy a közvagyon eladása során számos törvénytelenység is megnyilvánult, különösen akkor, amikor egyrészt a belső kapcsolatokra tekintettel a volt politikai nomenklatúra tagjainak, vagy pedig a külföldi cégeknek olcsón, a hazai munkaerő és beszállítók foglalkoztatásának kikötése nélkül olcsón, rosszabb esetben korrupcióval terhelten, jobb esetben pedig csak pénzbevételi célokat szem előtt tartva adták el az állami tulajdonba tartozó cégeket. A hazai magánosítást segíteni hivatott Egzisztencia-hitel (E-hitel) kizárólag tulajdonszerzésre szolgált, nem pedig arra, hogy az új vállalkozó ezen keresztül egyfelől a folyamatos üzemvitelhez, forgótőkéhez, valamint a szükséges fejlesztésekhez, beruházási hitelekhez is jusson. A szerző eme helytálló megállapítását érdemes kiegészíteni még azzal,

hogy maguk a bankok sem adtak az alacsony kamat miatt szívesen E-hitelt. Ugyanakkor egy csomó hazai bank felelőtlen hitelezési politikával felelőtlen gazdálkodásra ösztönözte a hazai vállalkozások egy jelentős részét, amiből származó behajthatatlan követelések túlméretezetté válása okán több hazai bank vagy csődfelszámolásra, vagy az államháztartás terhére konszolidálásra került. A magyar bankok túlnyomó privatizálásával, valamint a külföldi bankoknak a magyar pénzügyi piacra bekerülésével és uralkodóvá válásával a közép- és kisvállalatok hitelfelvételi lehetőségei erőteljesen beszűkültek. A hazai tulajdonban lévő vállalkozások és cégek működését ezenkívül jelentősen megnehezíti a társadalombiztosítás magas szintje, a magas és az összegében állandóan változó adóteher, aminek kiszámíthatatlansága szintén hozzájárul ahhoz, hogy a hazánkban letelepedett külföldi befektetők egy része keletebbre vándorol. Mindez oda hat, hogy „a nyugati termelők versenyképes, jó minőségű termékei áramolnak be az országba, amelyek a magyar piacot teljesen ellepik” (14. o.).

Helytálló a szerzőnek az a megállapítása, hogy ami sem a hazai mezőgazdasági, sem az ipari-szolgáltató beszállító, sem a fogyasztói rétegeknek, sem pedig a munkaerőpiacnak nem jó, az az államnak sem, mivel a privatizációs bevételi érdek sem teljesült a jelentős mértékű költségvetési hiány további fennmaradása miatt. Jól látja a szerző, hogy mindennek oka a központi gazdaságpolitika rossz működése, aminek a monetáris politika is része.

Ad 2. Az előbbi témakör a gazdaság és a gazdaságpolitika egészére vonatkozott. A szerző a további témákban mindennek egy-egy szelvényét mutatja be. Legelőször ezt a magyar mezőgazdaság vonatkozásában teszi meg. Kimutatja, hogy a rosszul megvalósított termőföldkárptól és privatizáció következtében túlnyomórészt irremotabilis egy hektár alatti gazdaságok jöttek létre (79,4%). Emiatt csak a magángazdaságoknak alig 10%-a tekinthető áruterelésre alkalmasnak. A magántulajdonosoknak már az 1990-es évtized harmadik harmadában alig 60%-a művelte a földjét, a többiek a megmaradt termelőszövetkezeteknek és mezőgazdasági társas vállalkozásoknak adták haszonbérbe. A megmaradt termelőszövetkezetek túlnyomó része csőd közeli helyzetben vegetál, csupán néhány kapitalista mezőgazdasági társas vállalkozás működik jól. A középértékű áruterelő gazdaságok előbb megemlített néhány rétege pénzügyi nehézségekkel küzd, mivel nem alakult ki mind ez ideig a Magyarországon az I. és a II. világháborút megelőző, nagyon hatékonyan működött és államilag szubvencionált olyan mezőgazdasági és szövetkezeti hitelintézeti rendszer, amely a gazdáknak a gazdaságfejlesztésre a Raiffeisen hitelszövetkezeti koncepciója alapján hosszú lejáratú, a természetéhez pedig rövid lejáratú ún. „zöldhitelt” nyújtana. Lentner megalapozottan hibáztatja e tekintetben a magyar gazdaságpolitikát, amely „az ágazatnak hitelt nyújtani képes kereskedelmi bankok átgondolatlan, a magyar nemzeti érdekkörből ellenőrizhetetlenül és megfelelő garanciák nélkül kiengedett privatizációjával függ össze” (34. o.). Ehhez kapcsolódott az ugyancsak ilyen módon megvalósított élelmiszer-gazdaság már tárgyalt privatizációs átalakítása is (uo.).

A következőkben a szerző a mezőgazdaságnak az általa lehetségesnek tartott finanszírozási technikáival foglalkozik (24–28. o.), majd pedig bemutatja az ezredforduló Magyarországot sújtó agrárdilemmáit. Kimutatja, hogy a magyar mezőgazdaság termékeinek bel- és külföldön egyaránt szűkültek a lehetőségei, amiben a világ mezőgazdasági piaci telítődésén kívül a magyar mezőgazdaság már tárgyalt elhibázott privatizációja következtében beállott üzemméret- torzulás is közrejátszik. A szerzőt megalapozottnak tűnő álláspontja szerint a szűkített újratermelésre képes és kényszerített magyar mezőgazdaság fellendítését „az állami költségvetés csökkenő értékeit pótlandó, vagy akár megteremtendő stabilizációt a hitelintézetek segíthetnék elő. A hitelexpanziót azonban a Magyar Nemzeti Bank agrárium irányában megnyilvánuló refinanszírozási politikája zárja el, a magyar kereskedelmi bankokban pedig a külföldi pénzintézetek privatizációs térnyerése után a mezőgazdaság fellendítése iránti empátia hiányzik”(29. o.) Ezért – egyetértve a szerzővel – ezen a hozzáálláson volna szükséges sürgősen mind az MNB, mind pedig a kereskedelmi bankok részéről változtatni. Kitérés lehetőségként a szerző szerint a Földjelzálog Hitelbank jöhet számításba, egyúttal azonban szkepticizmusának is hangot ad, mivel 1998-as megalapítása óta 2000-ig még egyetlen mezőgazdasági hitelt sem folyósított (30–31. o.). Ezért jelenlegi áthidaló hitelezési megoldásként a mezőgazdaság számára a közraktározás jöhet szerinte számításba. Ily módon a termékét közraktárba elhelyező gazda, ha azt később kívánja értékesíteni, rövid lejáratú hitelhez juthat, csak hogy a közraktárak egy jelentős része csőd közeli állapotban működik. Mindez paradigmaváltásra kényszeríti a közraktárakat. Mindezzel a szerző a magyar agrárpénzügyi politikának és finanszírozási rendszerének erőteljes kritikáját adta, melynek során kifejti, hogy hatékonyak a 2000-ben meghozott agrárfinanszírozás mutatkozott, amely kiegészült a családi gazdaság intézményrendszerével, amely egészséges folyamat a 2002-es kormányváltással szerintem megszakadt. Probléma azonban az is, hogy egyik kormányzat sem fektetett súlyt a magángazdaságokat összefogó, segítő, integráló és érdekeiket védő beszerzőértékesítő, termékfeldolgozó és kiszolgáló szövetkezetek kialakítására. Ezt helyesen látja a szerző. Magam is számos tanulmányban sajnóztam az 1980-as évek végén és az 1990-es évek elején az ilyen szövetkezetek kialakítását, sajnos azonban eredménytelenül.

Abban azonban eltérő álláspontot vallok a szerzőtől, melynek értelmében ellentétben vele és különösen Raskó Györggyel, én nem a nagyméretű gazdaságok, hanem a családi gazdaságok létrehozásában látom a magyar mezőgazdaság optimális szerkezetét, nem pedig az allodiális jellegű és mezőgazdasági alkalmazottakat foglalkoztató nagy farmokban, amely az USA-ban és a latin-amerikai államokban, valamint az Egyesült Királyságban honosodott meg, nem pedig a kontinentális nyugat-európai államokban. A nagygazdaságoknak a közép-kelet-európai régióban történő kialakítása a teljes körű földliberalizáció igénylésével egybekötve az itteni régióknak a mezőgazdaság területén jelentkező kolonializálását jelenti a globalizáció igényei szerint. Az viszont egy jó felvetés a szerzőtől, hogy az eredeti termelők visszalizingelhessék volt birtokaikat, amelyek visszaszerzését a kárpótlási törvény nem tette lehetővé. Ehhez viszont állami költségvetési támogatásnak és garanciavállalásnak kellene kapcsolódnia.

Ad 3. A könyv harmadik nagy témacsomagját az adózási rendszerrel kapcsolatos problémák jelentik. Az adópolitikai dilemmák c. fejezet elején (68. o.) a szerző lerögzíti, hogy olyan adóelőírásokat indokolt bevezetni, amelyek fedezetet biztosítanak az államháztartás kiadásaira, ami Magyarországon rendszerspecifikus elemmé vált. Kimutatja, hogy ennek függvényében az állami pénzügyek területén az állam gazdaságsszervező funkciójának decentralizációja és a jövedelemcentralizáció csökkenése okán „az állami pénzügyek területén decentralizációs adózási folyamatok indultak el” (69. o.). A reálértékben apadó állami források és aránytalanul megemelt helyiadó-terhek az önkormányzatok és a településeken működő vállalkozások körülményeit kedvezőtlenül befolyásolhatják, mivel ha a helyi adók emelkednek, úgy a társadalom oldaláról a központi adók csökkentése jelenik meg elvárásként (70. o.). Így a központi vállalatátogatás lehetőségei szűkülnek. Meg kell jegyeznünk azonban, hogy ez egyben európai uniós igény is. Magyarországon azonban az egyre növekvő mértékben állandósult államháztartási hiány okán beállott adópolitikai kényszerhelyzetek miatt a helyi adók emelkedése nem csökkentette a központi adókat, a vállalkozások támogatása viszont csökkent. 1998-ra a privatizációnak a költségvetést finanszírozási lehetősége ugyanis gyakorlatilag bedugult (72. o.). Ez a körülmény – miként a szerző kimutatja – paradigmaváltást kényszerített ki az adópolitikában. A privatizáció kifulladásával ugyanis a központi adók a jövedelemadó tekintetében folyamatosan szigorodtak, a társasági adó viszont nem. A szerző helytállóan mutatja ki, hogy ez már csak azért sem tartható, mert mind a lakossági, mind pedig a kis- és középvállalkozási szektor jövedelemviszonyait az uniós szinthez kell igazítani. Ezért javasolja a vagyoadó bevezetését és „a működőtőke-befektetések közteherviselésbe való bekapcsolását” (74. o.).

A 7. és a 8. tanulmány és/vagy fejezet lényegét tekintve a magyar adózási rendszer kritikáját adja saját korrigálási javaslataival együtt. Kritikájában utal arra, hogy „nincs összhang a jövedelemképződés helye, időpontja, társadalmi csoportja, az adóterhelési eljárás célja és időrendisége között”. Ezenkívül „a gyakorta változó adózási szabályok nyomon követhetlenségét rója fel, ami gátolja a termelés optimális allokációját” (79. o.).

A továbbiakban Lentner leírja az 1998–2003 közötti adózási és államháztartási reformintézkedéseket, utalva arra, hogy a legnagyobb változást a polgári kormányzat a személyi jövedelemadó tekintetében valósította meg. Ebbe beletartozott a) a családi adókedvezmény kiszélesítése; b) az adóztatás egyszerűsítése; c) az adminisztráció csökkentése; d) az egyéni vállalkozók működési feltételeinek a javítása. Igen lényeges változtatást jelentett a társasági és osztalékadó tekintetében, hogy a kis- és középvállalkozások a beruházási hitelek után adókedvezményt érvényesíthettek 2002. január 1-jét követően. E reformintézkedések közül többet a második polgári kormány felváltó második szociál-liberális kormány – ideértve a családi adókedvezmény szélesítését – sajnos visszarendezett (megállapítás tőlem – P. T.). A szerző a bevételi struktúra átalakulásának és a magyar adórendszerben a nemzetközi trendek érvényesülésének bemutatását követően a magyar adórendszerben történő további átalakulási irányokat:

- a) az adóalapok szélesítésében;
- b) az adókulcsok mérséklésében;
- c) a behajtás feltételeinek szigorításában;
- d) az adórendszer progresszivitásának a mérséklésében;
- e) a társadalombiztosítási járulékok csökkentésében;
- f) a forgalmi adó kulcsainak a mérséklésében;
- g) valamint az inflációs hatások semlegesítésében jelölte meg (99. o.).

Ad 4. A magyar bankrendszer és a gazdaság, valamint az államadósság finanszírozásának a problémáit az állampapírpiaccal összekapcsolva három fejezeten (9–11.) keresztül vizsgálja.

A szerző először azt mutatja ki, hogy amikor a kétszintű bankrendszer Magyarországon az 1980-as évek végén kialakult, az újonnan létesült kereskedelmi bankok részben szakmai hozzáértés hiányában, részben korrupciós kapcsolatok alapján „nyakló nélkül” adtak fedezet nélküli hitelt, igen gyakran nem is gazdasági célokra vagy ha azokra is, nem vizsgálták azok megalapozott és komoly jellegét. Ugyanakkor a fenti jellegű kapcsolatokkal nem rendelkező

kis- és középvállalkozások nem jutottak hozzá a hitelekhez, pl. az E-hitelhez, mivel a bankoknak ez nem állt érdekében. Az újonnan létesült magyar kereskedelmi bankok egy jelentős része csődhelyzetbe került, amit az államnak kellett tetemes költségráfördítással konszolidálnia. Eme bankok jelentős része a konszolidálást követő privatizáción keresztül külföldi bankok tulajdonába került. A külföldi tulajdonba került bankok vezetői viszont, miként erről már szó esett, kockázatosnak tartják a mezőgazdaság, valamint a kis- és közepes vállalati szféra részére a hitelnyújtást. Biztonságosabb pénzügyi műveletnek tartják az állampapírokba történő befektetést. A magyar állam ugyanis az államháztartás egyre növekvő hiányát kötvénykibocsátásokkal igyekezett és igyekszik csökkenteni, mutat minderre a szerző. Felhívja a figyelmet Lentner Csaba ezenkívül arra is, hogy a Magyarországon letelepedett külföldi bankok az itt képződő profitot más – kedvezőbb gazdasági és pénzügyi feltételekkel rendelkező – országok gazdaságába fektetik be (111. o.).

Az MNB tevékenységét elemezve a szerző foglalkozik a nemzeti valuta problémájával, utalva arra, hogy az csak rövid távon javítja az exportteljesítményeket, hosszú távú stabilizációs folyamatot azonban sehol sem testesített meg (130. o.). Ezt figyelembe véve a 2003-as év során az MNB politikája helyes volt, amikor nem engedett a PM ezzel ellentétes kívánságának (megállapítás tölem – P. T.). Ugyanakkor azonban helyteleníti a szerző, hogy az MNB a mai világtendenciát követve eladta az aranytartalékának egy jelentős részét, amivel teljesen függő helyzetbe hozza az országot a világgazdaság kedvezőtlen folyamataitól, a gazdasági válságoktól is. Ezért indokoltnak tartaná, ha az MNB a mai kedvező árfolyamviszonyok között visszavásárolná az aranytartalékait (154–162. o.). Ezzel összefüggésben a szerző rámutat arra is, hogy igen kedvezőtlen pénzügyi hatása van a Magyarországról elinduló tőkefinanszírozásnak, ami a nemzeti valutaárfolyamot mérsékli, mivel a nemzeti valuta megeszappan (130. o.). Lentner Csaba szerint fennáll egy általános világgazdasági-pénzügyi válság bekövetkezésének a veszélye, amely elsősorban a feltörekvő országok piacait érinti a legkedvezőtlenebbül. Ezért tartja szükségesnek a jegybanki tartalékok körében az arany korábbi arányainak a visszaállítását (162. o.).

Ad 5. A hazai pénzügyi politikát és a pénzügyi helyzetet vizsgálva először is arra utal a szerző, hogy a lakossági jövedelmek és a feldolgozóipari termelékenység növekedési szintjei közötti szakadék egyre nagyobb a lakossági jövedelemnövekedés terhére. A külkereskedelmi cserearányok is kedvezőtlenül alakulnak, a mezőgazdaságból megélhetést kereső családok helyzete pedig egyre válságosabb. Felveti Lentner helytállóan azt is, hogy a társadalombiztosítási alapok költségvetési tervezésekor alábecsülik a hiányt, a magánnyugdíjpénztáraknak az állami rendszerből való pénzelszívása ugyancsak államháztartási hiányt gerjeszt (166. o.). E problémák közepette a szerző fontosnak tartja a belső felhasználás növelését (174. o.), valamint hogy a magyar vállalkozások számára is olyan adókedvezmények termelődjenek meg, mint amilyenben a külföldről idetelepült vállalatok részesülnek (181. o.).

Ad 6. E témakörhöz kapcsolva még a szerző az EU-ba történt belépésünkkel összefüggő kihívásokkal foglalkozik. Utal arra, hogy már a csatlakozás előtt is gazdasági kapcsolatainknak mintegy 78%-a az EU irányában állt fenn. Ugyanakkor az EU gazdasága mind az USA-hoz, mind pedig Kínához viszonyítva lefelé tendál. Rámutat arra is, hogy az EU közösségi vívmányait is meglehetősen felemás módon vettük még át. Ezzel kapcsolatban sürgeti a külföldiek földvásárlását akadályozó korlátok minél előbbi leépítését, de úgy, hogy „ez ne okozzon traumatikus átmenetet a magyar gazdák számára” (207. o.). Ez az óhaj a 7+3 éves derogációval részben teljesült. Álláspontunk szerint azonban a külföldiek és a magyar állampolgárok számára egyaránt a kontinentális nyugat-európai államokban ismert korlátokat (területi mérték, helyben lakás meghatározott ideig, agrárgazdálkodási ismeretek igazolása) fenn kellene továbbra is tartani.

Nagyon helytállóan veti fel a szerző a magyar gazdaság- és pénzügypolitika komoly szakmai gyengeségeit, valamint önálló arculatának a hiányait. A különböző cikcakkokat, a Nyugatnak való behódolást, a balliberális vonalnak a nemzeti érdekérvényesítésről való lemondását. Mindezek következménye, hogy „a Magyar Köztársaság az önálló gazdaságpolitikai státuszában megjeleníthető érdekei ellenére liberalizálta a gazdaság feltételeit a nyugat-európai vállalatok és a nyugati társadalmi érdekek javára, ugyanakkor az EU tagállamai a saját gazdasági érdekeik védelmében protekcionista intézkedésekkel védekeznek a kelet-európai országokkal szemben” (210. o.). A recenzens álláspontja szerint ebben óriási felelőssége nemcsak a két balliberális kormánynak, hanem az első polgári kormánynak is van, mivel ily módon írta alá az EU-val a társulási megállapodást is, amelynek antidömping és védzáradáki kikötései teljesen egyenlőtlenek voltak az EU és tagországai javára. (L. Marescu/Balázs [szerk.]: Az európai megállapodások, OMIK kiadás, Bp. 1990.). Eme függő helyzeten akart változtatni a magyar kis- és középvállalkozások sikeres elindítását támogató Széchenyi Tervvel az Orbán-kormány, amit az azt követő második balliberális kormány visszasorvasztott. A Széchenyi Tervnek ezt az elsorvasztását a szerző a 15. fejezetben részletesen leírja.

¹ Rendszerváltás és pénzügypolitika, Akadémiai Kiadó, Budapest, 2005.

.....
.....
.....

© 2005-2006, Polgári Szemle Alapítvány